

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Groeit het Nederlands in Noord en Zuid uit elkaar?

De ondertiteling van het gesproken woord uit Nederland op de Vlaamse televisie neemt hand over hand toe. Omgekeerd gebeurt hetzelfde met Vlaamse programma's op de Nederlandse zenders. De spreektaal in het Zuiden die in een lang vol gehouden proces door het taalgebruik op radio en televisie werd geüniformeerd, gaat steeds verder af wijken van die in het Noorden. Een te grote tolerantie kan de gemeenschappelijke standaardtaal aantasten. Maar het geschreven Nederlands kent meer samenhang, vooral sinds de varianten in spelling verdwenen en men zich beroept op een gemeenschappelijke spraakkunst.

door *Ludo Beheydt*

Hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de *Université Catholique de Louvain* en de Universiteit van Leiden.

WAT IS ER TOCH AAN DE HAND MET DIE taal van ons? Is het Nederlands eigenlijk nog wel een standaardtaal voor Nederland en Vlaanderen? Die vragen kan men zich terecht stellen als men afgaat op de ondertiteling van televisieseries. In Vlaanderen vindt men het nodig om Nederlandse televisieseries als *Van Speijk* te ondertitelen, net zoals men het in Nederland billijk acht een Vlaamse serie als *Flikken* te ondertitelen. Is het Nederlands dan dermate uit elkaar gegroeid dat taalgebruikers uit Noord en Zuid elkaar zelfs niet meer verstaan?

De vraag is pertinent, omdat we nog steeds uitgaan van de onbevroagde consensus dat Nederland en Vlaanderen dezelfde standaardtaal delen. En dat is zeker ook officieel het geval. Vlaanderen heeft in 1973, in een vlaag van zeldzame vooruitziendheid, het Nederlands — en niet het Vlaams! — tot officiële taal gedecreteerd van de Vlaamse Gemeenschap. Nederland

heeft wat langer gewacht. Het Nederlands is in Nederland sinds de zeventiende eeuw zo'n vanzelfsprekend kenmerk van de natie, dat pas toen de positie ervan in het gedrang kwam, de Eerste Kamer het wetsvoorstel van staatssecretaris Kohnstamm heeft aangenomen, waardoor op 2 mei 1995 de ongeschreven regel dat het Nederlands de taal van het bestuurlijke verkeer is, nu ook wettelijk geregeld is. Niets aan de hand dus. Of toch?

DE KLOOF

Niemand kan voorbijgaan aan twee opmerkelijke feiten: ten eerste zien we de kloof tussen de noordelijke en de zuidelijke variant van de standaardtaal en ten tweede nemen we in beide een toenemende variatie waar.

Die kloof tussen de standaardtaal in Vlaanderen en Nederland is niet nieuw. Alleen hebben we lange tijd geleefd met de geruststellende consensus dat Vlaanderen en Nederland dezelfde standaardtaal hebben. Die consensus werd nog versterkt doordat er vooral in Vlaanderen alles aan werd gedaan de Nederlandse standaardtaal zo goed mogelijk te benaderen. Vlaanderen had daar overigens alle belang bij. In de latente concurrentiestrijd met het hooglijk gewaardeerde Frans kon het alleen tegen die grote cultuurtaal optornen als het beschikte over een volwaardige standaardtaal, en die was er enkel in Nederland. In Nederland fungeerde het Nederlands al eeuwen als een volkwaardige cultuurtaal, terwijl het Nederlands in Vlaanderen slechts in een diaspora van dialecten overleefde na de rabiante verfransing die er sinds de Franse Revolutie had plaatsgevonden. Toen Vlaanderen in het nieuwe België van de negentiende eeuw eindelijk het recht op zijn eigen taal verworven had, richtte het zich voor de normering van de standaardtaal onverkort naar het Noorden. Sinds de jaren vijftig van de twintigste eeuw zagen we overal in het onderwijs ABN-acties ontstaan die zich tot doel stelden het Algemeen Beschaafd Nederlands te bevorderen, zodat er uiteindelijk één Nederlandse standaardtaal zou ontstaan. Gedragen ook door een Groot-Nederlandse cultuurbewustzijn vond er een standaardiseringproces plaats dat echter nooit heeft geleid tot een uniforme standaardtaal. In 1957 merkte de Nederlandse taalkundige dr. C.B. van Haeringen op dat de taalkloof tussen Noord en Zuid dieper snijdt dan die tussen de regiolecten of de dialecten. Hij stelde onomwonden vast dat er een breuklijn liep in de standaardtaal. Het loont de moeite hem te even te citeren: 'In Turnhout begint iets dat we zouden kunnen bestempelen als Belgisch Beschaafd Nederlands, een Nederlands dat misschien zelfs minder gewestelijke residuen vertoont dan dat van Tilburg en in zoverre als beter moet gelden, maar dat kennelijk uit een andere bron gevoed wordt. Er is geen continuïteit tussen de beschaafde omgangstaal benoorden en be-

zuiden de grens'. Dat wat Van Haeringen verhullend metaforisch aanduidt als 'gevoed uit een andere bron', zouden we vandaag in sociolinguïstische termen 'een andere taal' noemen, en die 'andere bron' zouden we allicht 'een andere cultuur' noemen. Het inzicht namelijk dat taal de 'spiegel van een cultuur' is en dat de taal de specifiekste uiting van de culturele identiteit is, heeft tot de opvatting geleid dat de taal in Nederland en Vlaanderen wezenlijk verschilt. Al draagt de standaardtaal in Noord en Zuid officieel dezelfde naam en al zijn woordenschat en grammatica in hoge mate dezelfde, toch zijn het duidelijk onderscheiden varianten. Dit heeft niet alleen te maken met al of niet gedeelde woordenschat of grammatica, maar vooral met een onderliggend cultuurverschil. Dit verschil vond ik treffend geïllustreerd in een boek van Derk-Jan Eppink, die als journalist jaren in Vlaanderen heeft gewerkt. Hij klaagt: 'Als Nederlander in Vlaanderen sprak ik dezelfde taal maar vaak begreep ik iets niet. Niet elk woord had dezelfde betekenis of gevoelswaarde. Dat je dezelfde taal spreekt, betekent niet dat je eenzelfde manier van denken hebt.' Wat daar in feite speelt is dat het Nederlands in Vlaanderen en Nederland op een eigen, cultuurbepaalde wijze functioneert. Daardoor creëert die taal, zelfs bij gelijkheid van woordenschat en grammatica, toch andere betekenissen.

CONVERGENTIE EN DIVERGENTIE

Daarnaast zijn er natuurlijk de objectief vaststelbare verschillen. Die verschillen zijn het opvallendst in de uitspraak en de intonatie. In de schrijftaal zijn ze minder saillant. Als we de ontwikkeling van de standaardtaal in

Vlaanderen en Nederland delen in toenemende mate de formele schrijftaal, maar op het gebied van de informele gesproken taal valt een versnelde divergentie waar te nemen

Nederland en Vlaanderen enigszins generaliserend willen samenvatten, kunnen we stellen dat Vlaanderen en Nederland in toenemende mate de formele schrijftaal delen, maar dat op het gebied van de informele gesproken taal een versnelde divergentie valt waar te nemen.

De groeiende convergentie in de schrijftaal in Vlaanderen en Nederland is volgens mij vooral te

danken aan de spellingwijziging van 1995 onder auspiciën van de Nederlandse Taalunie. Die heeft er namelijk voor gezorgd dat het Nederlands van Vlaanderen ten minste in de spelling niet meer van het Nederlands van Nederland te onderscheiden is. Voor 1995 hadden Nederlandse en Vlaamse kranten een verschillende spelling. Nederlandse hanteerden de voorkeur-

spelling, Vlaamse kranten spelden zogenaamd progressief: *consequent* vs. *konsekwent*, *quiz* vs. *kwis*, enz. Die orthografische gelijkschakeling zorgt er voor dat een Nederlandse krantentekst oppervlakkig niet meer van een Vlaamse te onderscheiden valt. Daarnaast heeft zich ook nog een gelijkschakeling in woordgebruik voltrokken, vooral doordat de Vlaamse schrijftaal zich heeft bevrijd van nogal wat gallicismen, maar ook doordat Vlaanderen meer en meer voor Nederlandse woorden kiest. Ik ga ervan uit dat deze convergentie nog zal toenemen, want wij maken voor de normering van onze schrijftaal gebruik van dezelfde codificaties: de *Van Dale* geldt in Noord en Zuid als de ultieme scheidsrechter voor woordgebruik, net zoals de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* als norm fungeert voor de grammatica en het *Groene Boekje* als officiële spellinggids.

Het ziet er trouwens niet naar uit dat er een aparte Vlaamse normering zal komen voor de geschreven taal, vooral ook niet omdat Vlaamse auteurs, zowel wetenschappelijke als literaire, grotendeels zijn aangewezen op Nederlandse uitgevers. Toch betekent dit niet dat Vlaamse teksten niet meer van Nederlandse te onderscheiden zouden zijn. Wie goed oplet, zal bijvoorbeeld behalve een afwijkend woordgebruik (*bedrijfsvoorheffing*, *remgeld*, *kinesist*, enz. in Vlaanderen vs. *bonnefooi*, *soebatten*, *kinnesinne*, *pakkie-an*, enz. in Nederland) vooral ook een verschil in genus waarnemen. Nederland heeft zo langzamerhand nagenoeg een tweegeneratiesysteem (alleen nog *de-* en *het-*woorden) terwijl Vlaanderen nog duidelijk een drie-generatiesysteem hanteert (vrouwelijke, mannelijke en onzijdige woorden). Zo zal men in Nederlandse kranten over een commissie lezen dat ‘*hij* nog niet heeft vergaderd’, terwijl er dan in de Vlaamse krant zal staan dat ‘*ze* nog niet heeft vergaderd’. Woorden als *broek*, *deur*, *kamer*, *tafel* zijn in Vlaanderen nog duidelijk vrouwelijk, terwijl ze boven de grote rivieren mannelijk zijn. Die zijn echter details, globaal genomen is er convergentie.

Iets anders is de gesproken taal. Daar blijkt zich een toenemende divergentie voor te doen. Zelf had ik al in 1991 een toenemende divergentie vastgesteld in de uitspraak van het Standaardnederlands in Vlaanderen en Nederland. En die is sindsdien alleen nog maar toegenomen. Als gesproken Standaardnederlands geldt in Vlaanderen het Nederlands van de nieuwslezers van VRT en VTM, en dit verschilt nogal van die in het Noorden. Vooreerst is er natuurlijk het frappante intonatieverschil, maar daarnaast zijn er opvallende verschillen als de ‘zachte g’ in Vlaanderen, de stemhebbende *v*, *z* en *g* aan het begin van woorden als *vaak*, *zaak* of *gaan* die in Nederland ondertussen *f*, *s* en *ch* geworden zijn en de ongediftongeerde *ee*, *oo* en *eu* die in Nederland tot *eij*, *oow* en *euj* zijn geëvolueerd, zoals in *eejten*, *loowpen*, *leujk*. Die verschillen zorgen voor reële verstaanbaarheidsproblemen bij sommige Vlamingen.

INTERNE VARIATIE

Zeker als daar bovenop nog komen de recente verschuivingen in de klanken, zoals we die kunnen vaststellen in het steeds populairder wordende Poldernederlands, een vanuit het Gooi uitdeinende stadsvariant. En hiermee kom ik bij een ander aspect van de kloof, namelijk de interne variatie in de varianten. De Nederlandse taalkundige Jan Stroop omschrijft deze nieuwe variatie als ‘een soort Nederlands dat gekenmerkt wordt door een opvallende afwaarkende *autsprak*. Het is een manier van praten die bovendien de aandacht trekt door zijn snelle opmars en door de sprekers ervan: jongere, goed opgeleide, ambitieuze, succesvolle vrouwen.’ Dit Poldernederlands is voor Vlaamse oren erg moeilijk.

De interne variatie doet ondertussen echter ook haar werk in Vlaanderen. Daar heeft zich namelijk naast en tegen de gesanctioneerde standaardvariant een variant ontwikkeld, die zowel in grammatica als in uitspraak en woordgebruik heel sterk afwijkt van de standaardvariant. Die variant is door Geert van Istendael al in 1989 gebrandmerkt als Verkavelingsvlaams. Hij sneert: ‘Het is de taal die gesproken wordt in de betere villa’s op de verkavelde grond van onze verminkte dorpen. Het is de taal van de jongens en de meisjes die naar een deftige school gaan en andere kinderen uitlachen omdat die zo onbeschaafd praten.’ Inmiddels lijkt dit soort ‘Schoon Vlaams’ onder zijn odium uitgekomen: het is de geaccepteerde variant van Vlaamse soaps als *Thuis* (VRT) en *Familie* (VTM) geworden en het is de informele praatvariant van heel wat praatprogramma’s op de televisie. De taalkundige kenmerken van deze variant zijn ondertussen genoegzaam bekend: het is een soort ABT – Algemeen Brabantse Tussentaal – die het hele taalkundige gamma van uitspraak tot zinsbouw tekent.

Opvallende kenmerken in de uitspraak zijn onder meer de weglating van de begin-h en de weglating van eind-t in kleine woordjes. Of, in de woorden van een Vlaamse minister van cultuur: ‘*Da ga ier nie goe!*’ Voorts is er de aparte woordenschat met Vlaamse woorden (*verdiep, efkes, goesting, plezant, ...*), gallicismen (*taske koffie, camionette, microgolf, corniche, gecrispeerd, ziek vallen ...*), purismen (*duimspijker, stortbad, droogzuierder, ...*) en foute voorzetsels (gevoelig *aan*, hij vergeet *van* te drinken, *van zodra dat*, er zat veel volk *op* de trein, ...). Ten slotte zijn er nog een aantal zinsbouwkenmerken zoals dubbele negatie (*nie lang nie meer*) en gebruik van steunpronomina (*ge ga gij moeten zien da ge...*) die de variant wel heel standaard doen klinken.

Met dat al is het Nederlands in een enigszins dubbelzinnige, indien al niet precare situatie beland. De talige tweespalt Noord-Zuid wordt nog eens versterkt door de interne variatie binnen de varianten.

EVALUATIE

Op zichzelf is het bestaan van een noordelijke en een zuidelijke variant van een standaardtaal niet uitzonderlijk. Ook in het Duits, het Frans, het Italiaans, enz. is er een opvallend verschil tussen de noordelijke en de zuidelijke variant van de standaardtaal. Variatie is een normaal verschijnsel en op zichzelf ook niet bedreigend voor een taal. Het gevaar schuilt veel meer in al te grote tolerantie tegenover variatie. Als onderwijs en media de variatie gaan bevestigen door ze ook in de media en het onderwijs te sanctioneren, is de kans op een teloorgang van de standaardtaal niet denkbeeldig, zeker niet als we daarnaast de opmars van het Engels als onderwijs- en bedrijfstaal goedschiks aanvaardden. Die kans wordt nog groter als we meedrijven op de waan van een benepen particularisme. In Vlaanderen is er bijvoor-

*Als wij het Nederlands in de
vloedgolf van de globalisering
als standaardtaal overeind
willen houden, zal de
gezamenlijke inzet van 22
miljoen Nederlandstaligen
meer dan nodig zijn*

beeld een fanatiek Genootschap Vlaamse Taal actief dat de kloof wil gaan institutionaliseren. Het wil het Vlaams promoveren tot een aparte standaardtaal, compleet met een eigen spelling, woordenschat en grammatica (zie het 'Vlaams Manifest' op www.vlaamsmanifest.info). Gelukkig is dit clubje marginaal. Gelukkig zeg ik, omdat hun taalpolitiek zo kortzichtig is. Dit soort particularisme, dat is ingegeven door zelfoverschatting, is tegen de

achtergrond van de europeanisering een bij voorbaat verloren strijd. Als wij het Nederlands in de vloedgolf van de globalisering als standaardtaal overeind willen houden, zal de gezamenlijke inzet van 22 miljoen Nederlandstaligen meer dan nodig zijn.

Voor mij is er maar één Nederlands. Voor mij is er ook maar één Nederlandse literatuur. Eén literatuur die is geschreven in een algemeen toegankelijke variant van het Nederlands. De herkomst van de schrijver is daarbij voor mij van geen belang. Vlaams of Nederlands, allochtoon of autochtoon, als hij of zij in een variant schrijft van de in de Nederlanden gebruikelijke cultuurtaal, reken ik haar of hem tot de Nederlandse literatuur. Ik heb geen behoefte aan een verkrampde, navelstaarderige gettocultuur, net zomin als ik behoefte heb aan een particularistische Vlaamse standaardtaal.